

Fig. 1. Veksø. Ydre, set fra sydøst.

L.L. 1962

VEKSØ KIRKE

ØLSTYKKE HERRED

Kirken havde indtil o. 1551 egen præst¹, men har siden været *anneks* til Stenløse. I 1567 talte sognet otte tiendeydere². 1. jan. 1875 overgik kirken til privateje³ og 1. april 1922 til selveje.

Sagn. En kæmpe i Ganløse, som var vred over, at kirken blev opført, kastede en sten efter den, uden dog at nå sit mål⁴. Ifølge en anden beretning er kirken bygget af fruen på Veksøholm, efter at hendes hund var blevet revet i stykker af byens hunde i Stenløse kirke⁵.

Kirken er opført på en svag højning helt østligt i den gamle landsby, som indtager topfladen på en af tildels meget dybe sænkninger omgiven banke. Fra kirkegården er der mod sydøst vid udsigt over det endnu frie, stort formede landskab.

Kirkegården blev 1882 udvidet mod nord⁶; den tidligere begrænsning spores endnu i terrænet. Muligvis er den også på et tidspunkt udvidet mod øst. Den hegnes på hele vestsiden og halvvejs hen langs sydsiden af nyere ukalkede kløvestensmure afdækket med vingetegl. Langs landevejen i nord er i ny tid

opført en mur af moderne munkesten med låge, mens begrænsningen i øst og halvvejs i syd består af et dobbelt stablet kampestensdige. Hovedindgangen med gang- og kørelåge mellem moderne murede piller, er i vestmuren, nær det sydvestre hjørne og muligvis flyttet hertil o. 1868 fra en nordligere placering. En låge for præsten i vestmuren blev da nedlagt⁶. Murerimestrene Lavris Erichsen, Anders Jacobsen og Søren Sørensen foretog 1722 en ommuring af større partier og »murede tre steder (stenter) i lågerne«. 1742 genopmuredes den nordre låge med sin bue⁷. En indgang i sydøst nævnes i forbindelse med en reparation 1768⁸. Ved samme lejlighed genopførtes vestsidens murede porte uden genopsætning af buer, ved entreprenør Søren Jensen, Farum. 1802 gav V. Ewald tilbud på opsætning af et stykke mur, hvor der hidtil havde ligget et hus⁹, og 1827 gennemførtes atter en større reparation af ringmuren¹⁰.

1861 omtales en $\dagger$ kalkkule og store $\dagger$ asketræer på kirkegården¹¹.

Et brolagt *fortov* omkring kirken anlagdes 1862¹¹ i henhold til lov af 1861.

Kirken består af romansk skib, senmiddelalderligt tårn og våbenhus, samt langhuskor med apsis fra 1866; det erstattede et umiddelbart forud nedrevet, sikkert med det romanske skib samtidigt kor med apsis. I 1870'erne opførtes på tårnets sydside et trappehus i stedet for et ældre på samme sted. $\dagger$ Sakristi? er nævnt 1666—67¹²; muligvis i apsis. Orienteringen afviger mod syd.

Af den oprindelige kirkebygning er kun bevaret skibets stærkt ombyggede, relativt høje langmure (på sydsiden 5,35 m fra sokkel til overkant af gesims) samt vestgavlen med noget lavere tagrejsning end den nuværende. Sydmuren hviler på en ca. 12 cm fremspringende sokkel af rå kampesten, der nu næsten skjules af kirkegårdens jordsmon, strækkende sig fra våbenhuset 4,70 m mod øst, hvor dens afslutning angiver sydøsthjørnet af det oprindelige skib, hvis udvendige længde var 10,50 m. Murteknikken kan iagttages i trappehuset, hvor sydvesthjørnet står velbevaret, sat af indtil 88 cm høje kvadre, større end de nærmestsiddende rå kampesten i vestgavlen. Bevarede murpartier ses i øvrigt gemt bag tårnets klokkestokværk og våbenhusloftet. De i regelmæssige skifter ordnede rå kampesten er kun delvis dækket med et ujævnt, hvidt pudslag.

Oprindelige *døre* og *vinduer*. Sydportalen er endnu i brug og fremtræder rundbuet både udad og over det smigede inderparti, men en glat nyere overpudsning umuliggør nærmere iagttagelser¹³. På våbenhusloftet ses tæt øst for portalen et oprindeligt rundbuet, dobbeltsmiget vindue med karm og stik af granitkvadre, udvendig 61 cm bredt og 1 m højt, med buetoppen 90 cm under murem, tilmuret med rå kampesten tæt bag murflugten. Vinduets placering lader formode, at skibet oprindeligt havde to vinduer i hver langside.

Før den store ombygning 1866 havde J. D. Herholdt i 1850 gengivet interiøret set mod øst i en tegning (fig. 4), lidt misvisende lang i perspektivet. Den

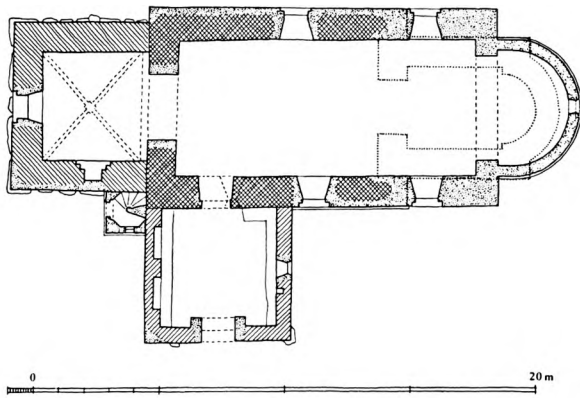

Fig. 2. Veksø. Plan. 1:300. Målt af C. G. Schultz 1935, korrigeret af Hans Stiesdal 1976, tegnet 1976 af KdeFL med indprækning af $\dagger$ kor og $\dagger$ apsis efter P. E. Soeborgs grundrids.

senere nedrevne apsis ses her med halvkuppelhvælving, men uden særlig markering af åbningen mod koret; dette dækkedes af en kuplet krydshvælving, tilsyneladende med rundstave langs kappernes vægkanter og tunge, måske trekløverprofilerede ribber; dens hele karakter forekommer unggotisk. Den runde triumfbue fremstilles høj og smal med profilerede kragsten (karnis under retkantled?), hvoraf den søndre omløbende på vestsiden. Skibets bræddeloft hvilede på synlige bjælker. Af de viste to smigede vinduer havde det søndre falset fladbue, mens det smallere nordre var rundbuet¹⁴. Skibets gulvbelægning synes at være identisk med den endnu eksisterende af kvadratiske gule fliser (se p. 2414).

Ændringer og tilføjelser. Det lavstammede, senmiddelalderlige *tårn*, hvis tagryg kun rager ca. 1,30 m op over skibet, er opført af munkesten (26—27 x 13,5—14x9—9,5 cm) i munkeskifte på en højtliggende syld af tildels meget store kampesten. I murværket forekommer skifter af rå og kløvet kampesten, samt kampestensbrokker. Indvendig ses fugerne ridsede med skrå murskestrøg. Rund glatpudset tårnbue, vistnok ommuret samtidig med kirkens ombygning 1866; kragstenene er profilerede som den nye korbues. I tårnrummets sydvæg en fladbuet, dobbeltfalset niche, der utvivlsomt har været et vindue; det har dog ikke efterladt sig spor i det ydre. Vestvinduet er fladbuet, udvendig i spidsbuet spejl, og synes at have fået sin udformning i nyere tid¹⁵. Den samtidige krydshvælving har rund helstens skjoldbue mod skibet, til de øvrige sider udgår kapperne fra murene. Halvstensribberne mødes i en toprude. Det af moderne munkesten omkring 1870 opførte *trappehus* med betonspindeltrappe og halvgavlkamme i stil med våbenhusets giver gennem en fladbuet, falset overdør nær sydvesthjørnet adgang til klokkestokværket. Dette åbner sig til hver af de tre sider med et falset, fladbuet glamlul. En af flensborgsten

muret, både foroven og forneden rundbuet åbning fører gennem skibets vestgavl ind til kirkens tagrum. Gesimserne er dobbelt retkantede, og hver af gavlene har syv halvandenstens trappetinder. Vestgavlen prydes af tre smalle højblændinger, vandret afdækkede med en enkelt mursten, der i midten hviler på en aftrappet konsol af tre over hverandre kantstillede sten. Østgavlen, der blot er en gavlkam hvilende på skibets oprindelige gavltrekant, er glat og for størstedelen moderne ombygget. Dette gælder i øvrigt store dele af tårnet, navnlig den øvre del med gesimserne, men vist også det sydvestre hjørne næsten fra grunden (se p. 2413).

Våbenhuset foran skibets syddør er af munkesten (25—26,5—27x12—13 x 8—9 cm) i munkeskifte opført på kampestenssyld. Østmuren består forneden helt af kamp, mens vestmuren har ret regelmæssige skifter af kampesten vekslede med munkesten, lagt med tilløb til krydsskifte. Det rundbuede vindue i øst og den ligeledes rundbuede indgangsdør er som også gavlkammen med strømskifter og fod- og toptinder samt hele det sydvestre hjørne nyere¹⁶, hvorimod den lille glug over døren synes oprindelig. Indvendig står i begge sider murede *vægbænke*, den østre fortsat i en vinkel langs skibets mur; lige syd for østvinduet ses en lille *gemmeniche*, mens to brede fladbuede niches er udsparet i vestmuren; et bjælkeloft dækker rummet.

Østpartiets ombygning 1866. 1862 omtales muligheden af at fjerne præste- og degnestolene fra koret, »dog vil dette næppe kunne ske med den første, som er mest i vejen, førend koret modtager en i flere henseender højst nødvendig udvidelse«¹¹. 1865 nævnes, at »det højst indskrænkede og tildels brøstfærdige kors udvidelse ... er ønskelig«¹⁷. Året efter var koret tilligemed triumfmur og apsis nedtaget og en hovedreparation iværksat, formentlig under Ferdinand Meldahls ledelse¹⁸. Skibets langmure forlængedes 3,60 m mod øst, og der opførtes på kampestenssyld en stor apsis af moderne munkesten i krydsskifte med dobbelt retkantet gesims og rundbuet vindue i øst. Forlængelsens sidemure og østgavl beklædtes med groft tilhugne granitkvadre i regelmæssige 20—30 cm høje skifter. De to østhjørner sattes af kvadre af samme højde som skifterne. Ved samme lejlighed skalmuredes i tilsvarende teknik de dele af det gamle skibs mure, som ikke skjules bag tilbygningerne, således at der fra regnet den førnævnte sokkel på sydsiden ikke er noget synligt skel mellem den gamle og den nye del af kirken. På hele langhuset opsattes dobbelt retkantede gesimser af munkesten. I skibets ligeledes omsatte nordvestre hjørne forekommer genanvendte, fint tilhugne kvadre, hvis højde svarer til to løbende skifter. Østgavlens trekant med top- og fodtinder og glatte kamme er muret i materiale og teknik som apsidens; under taget ses årstallet 1866 i cement. Det indre glatpudsedes og fik fladt gipsloft¹⁹. Kirkerummet har ikke nogen synlig overgang mellem skib og kor; det afsluttes i øst med en bred, rund korbue,

Fig. 3. Veksø. Indre, set mod vest.

L.L. 1962

hvortil apsiden med halvkuppelhvælv slutter sig. Samtidig med ombygningen indsattes de fire store vinduer med sålbænk og rundbuestik af maskinhugne granitkvadre og teglstensfals i lysningen.

Kirken står siden 1866 overalt i blank mur. Udvendig hvidtning af hele bygningen omtales sidst 1863⁶.

Navnlig tårnet har ofte måttet repareres. 1665—66 indlagdes 14 jernankre¹². 1722, samtidig med den nævnte istandsættelse af ringmuren og ved de samme muremestre foretoges ommuringer på tårnet med anvendelse af »mursten i stor gammeldags form«. Søren Jensen, Farum, ommurede 1768 de revnede gavle og kamme og en del af vestsiden, som var nedfalden⁷. 1776 repareres og hvidtes det på alle sider af muremester Hans Lange, Farum²⁰, og 1827 nymures de fleste af gavlammene¹⁰. Endelig udføres 1865 efter overslag af muremester Wienberg og under professor Meldahls ledelse omfattende reparationer til 660 rdl. forårsaget af nedstyrtning²¹. Store partier af ydermurene og gavlene synes da omsat, og tårnet fik herved sin nuværende skikkelse. Trappehuset tilføjes som omtalt først o. 1870. Tidligere skjultes trappen af et træskur, omtalt første gang 1663—64 som udført af Espen Snedker, Stenløse¹². Det fornyedes 1722 af Hans Pedersen Exsted, København, men omblæste i en

storm 1737. Året efter opførtes et grundmuret trappehus⁷, det nuværendes forgænger.

Alle tagflader, undtagen den blytækkede apsis, dækkes med røde tegl, sidst fornyet 1971. 1763 oplagde Hans Engel af Slingerup nye egespån på $\dagger$ koret, overstrøget med kogt tjære og beg blandet med brunrødt⁷. $\dagger$ Apsis var umiddelbart før nedbrydningen blytækket²².

Tagværkerne er af fyr, opsat 1865—66, med undtagelse af det oprindelige skibs noget ældre kraftige tagtømmer af krydsbåndstype.

Apsis og langhuskor har gulv af aflange, sekskantede gule fliser, skibet af kvadratiske fliser i midtergangen og brædder under stolestaderne (1861 var her stengulv)¹¹; i tårnrummet og våbenhuset ligger gule mursten på fladen. 1776 lagde muremester Hans Lange, Farum, nyt gulv i midtergangen²⁰.

Fra 1878 kunne kirken opvarmes ved kakkelovn³.

En $\dagger$ vindfløj blev 1742 genopsat efter at være blæst ned⁷.

INVENTAR

Oversigt. Af middelalderligt inventar ejer kirken en romansk granitfont og en alterkalk fra sengotisk tid. Mest bemærkelsesværdig er klokken fra 1555 med Øsels våben og en særpræget lyseholder af smedejern. Prædikestol, stolestader, nu uden låger, og altertavle stammer fra o. 1600, sidstnævnte dog ændret 1866, da langhuskoret opførtes. Den smukke lysearm af messing blev skænket 1637; fra 1600-tallet stammer ligeledes et hjørneskab og formentlig pengeblokken. 1700'rne repræsenteres ved alterskranke, timeglas og oblatæske, mens dåbskanden af tin er af den i amtet så almindelige slangehanktype fra 1830.

Alterbordet er nyere fyrretræskasse.

Alterklæde, nyere, rødt fløjl, der nu er falmet, så at det fremtræder gyldent, med latinsk kors af guldgalon. $\dagger$ *Alterklæder*. Inventariet 1663 opfører et brunt fløjlsalterklæde¹², 1695 et af karmoisinrødt »floss« med frynser omkring²³. 1764²⁴ omtales et gammelt klæde tillige med et tilsvarende med sølvgalon, Frederik IV.s navn og 1730⁷. 1827 leveredes et nyt, rødt fløjlsklæde af kirkebygningsinspektøren, som i stedet modtog det gamle; samme år indkøbtes desuden fløjl, guldgaloner og kongens »ziffer med krone«¹⁰. 1863 anskaffedes et nyt klæde af silkefløjl²⁵, og 1926 modtog kirken Stenløses gamle alterklæde²⁶.

Altertavle, o. 1600, med maleri af C. A. Schleisner fra 1866²⁷; indtil da var storstykket firdelt og forsynet med malede nadverindskrifter, jfr. tegning fra 1850 af J. D. Herholdt (fig. 4) og f.eks. Farum altertavle (p. 2490). Den enkle, arkitektonisk opbyggede tavle hviler på lavt, fremspringende postament med to profilindrammede fyldinger på forsiden. Storstykket flankeres af kannelerede, joniske pilastre, som står på glat postament, der formentlig oprindelig har haft malet renæssanceudsmykning. Storvingerne er dekoreret med

Fig. 4. Veksø. Indre, set mod øst. Tegning signeret J. D. Herholdt 1850. Nationalmuseet.

udskåret beslagværk og afsluttes foroven af en roset. Gesims med glat frise og småkonsoller under den udkragende kronliste. Topstykkets arkadefelt indrammes af doriske, kannelerede pilastre, og de enkle vinger har volutbånd langs kanten. Tavlen kronet af trekantgavl hvori englehoved.

Stafferingen er fra o. 1940 med forgyldt kassetteværk på vissengrøn baggrund og guld på profiler og kannelurer.

Storstykkets *maleri*, 121 x 105 cm, olie på lærred, er signeret i nedre, højre hjørne C. Schleisner 1866. Det er et frontalt malet knæstykke af den stående Kristus, som holder venstre hånd foran brystet; hans dragt er rød og kappen mørkeblå. I baggrunden ses et bjerglandskab, hvis blå farver går over i aftenhimlens tilsvarende. Postamentfelterne har ny, forgyldt fraktur med citat fra Joh. XV, 1 og 5²⁸. I topstykkets arkadefelt ses Christian IV.s kronede monogram over »RFP» (»regna firmat pietas« — »fromhed styrker rigerne«).

1845 istandsattes tavlen med billedhuggerarbejde, hvorefter den restauredes med maling og forgyldning²⁹. En undersøgelse 1958 viste tre farvelag, hvoraf det ældste, lysere grønt, blå og lysere rødt, må være Hans Nielsens fra 1744⁷; det næste var en egetræsmaling fra 1800'rne, og det yngste, bestående af brunt, dæmpet rødt, sort og guld var fra o. 1940.

†*Helgenfigurer?* Inventariet 1764 nævner »et à to gamle træbilleder under tårnet«²⁴.

Altersølv. Kalk bestående af sengotisk fod, skaft og knop med bæger fra o. 1850³⁰. Den glatte, cirkulære fod prydes over fodpladen af standkant med gennembrudt firpasmønster i kvadratiske ruder. Et lille, oprindelig påloddet, nu løst krucifiks har mistet venstre arm. Fødderne er korslagte (den højre mangler), og bag hovedet er der glorie; korstræ er ikke markeret. På det runde skaft graverede minuskler. Over knoppen læses: »O herre?« og under: »Barne dich unser«. På de fem af den midtdelte knops rudebosser står på glat bund: »Jesus«; på den sjette ses firkløver. Over- og undersidens tunger har felter med skraveringer svarende til dem, der danner baggrund for skaftets bogstaver. 19,7 cm høj med det nyere bæger, fod og skaft 11 cm.

Helt glat *disk* med cirkelkors på randen. 13,5 cm i tv. m.

Oblatæske, 1752, cirkulær, med glatte, lodrette sider og enkle profileringer på låget, som på midten har graveret Frederik 5.s kronede spejlmonogram. 8,5 cm i tv. m. Svarer til oblatæske i Valløby fra 1742 udført af O. F. Wilcken (DK. Præstø p. 319). Under bunden slidt mestermærke AFH over 174. i cirkelfelt for Asmus Fridrich Holling (Bøje 354), Københavnsmærke 1752, guardeinmærke for Christopher Fabricius og månedsmærke fisken. **Oblatæske* på 13 lod (ca. 200 gr.) købtes 1728 hos Niels Johnsen i København⁷ og prydedes som den nuværende med det kongelige navn og krone. I Stenløse. 1764 nævnes en gammel, ubrugelig †*hornæske*³¹.

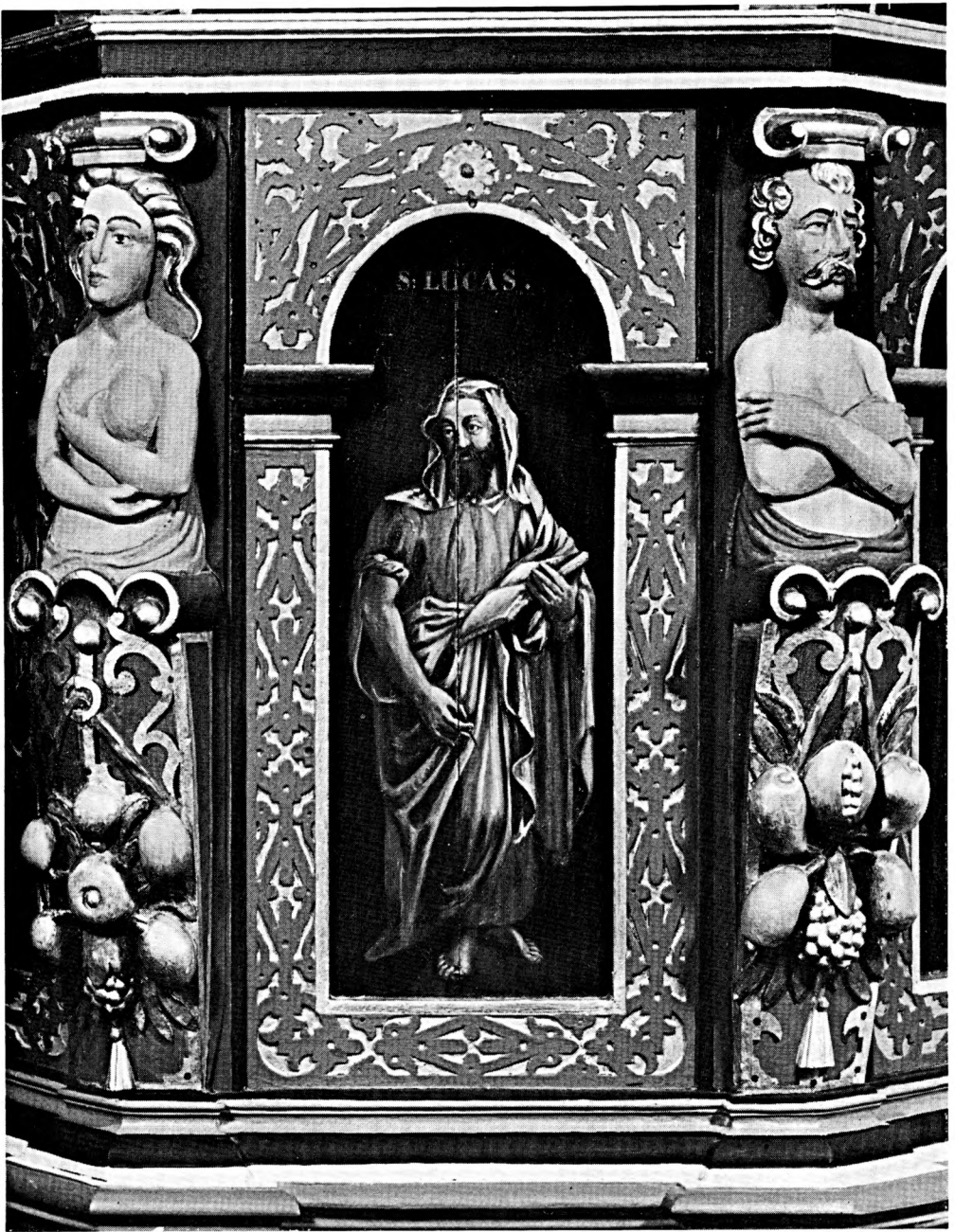

Fig. 5. Veksø. Prædikestolsfelt (p. 2419).

L. L. 1962

Ske med Københavnsmærke 1903⁶, mestermærke AF i oval for A. Fleron, København³², og guardeinmærke for Simon Groth.

Vinkande og *skål*, af sort porcelæn med guldkors, kanden fra kgl. porcelænsfabrik, skålen fra Bing og Grøndahl. I hjørneskabet.

Fig. 6 a—b. Vekso. Prædikestol, hoveder på postamentfremspring (p. 2419).

L.L.1962

Alterstagerne er fra o. 1600, 29,5 cm høje, med smukt formet lysepig. Over den klokkeformede fod sidder et skarpt skiveled; profileret skaft med balusterled. Syvarmet stage, skænket af »F. & J. O. 1904—54«. I tilmuret vindue i tårnrummet.

Alterbøger. Christian IV.s bibel, 1633, med titelkobber men uden titelblade³³. I skindbind fra o. 1889⁶. På alterbordet.

†*Røgelsekar* er nævnt i inventarierne fra 1764²⁴ til 1830¹⁰, da en »ildkasse eller røgelsekar« blev taget ud af kirken af fuldmægtig Rosenberg.

†*Messehagler.* 1695 fandtes en messehagel af rødt fløjel med kors af brede guld- og sølvkniplinger²³; 1721 blev den omsyet og forbedret⁷. 1764²⁴ og 1805¹⁰ nævnes en tilsvarende, måske den samme, dog kun med guldkniplinger, samt en af gammelt silketøj. 1825 omtales to brøstfældige messehagler, der udgår af inventariet 1829, da en ny er anskaffet¹⁰.

Alterskranke, 1729, af smedejern, retkantet⁷. De syv runde standere har profilringe forneden og foroven, hvor de flankeres af store volutter. Sort med forgylldning på ringe og volutter. Oprindelig var jernrækværket forsynet med fem loddede jernknapper. 1764 var der kun fire²⁴.

Døbefont, romansk, af rødlig granit, variant af Roskildetypen (jfr. Mackeprang: Døbefonte p. 405) nogenlunde svarende til Græse (p. 2204). Tvm. 69

cm. Spor af rød, hvid og grøn farve. Cementeret fast til gulvet ligesom kummen er fastgjort til fodens vulst med cement. 1754 malede og marmorerede Hans Nielsen fonten, der 1863 stod i tårnrummet³⁴. Nu i skibets nordside, vest for det østligste vindue.

Dåbsfad, o. 1575, sydtysk, med drevet fremstilling af bebudelsen i bunden og udenom ulæselige minuskel- og majuskelskrifter; på randen indslåede ornamenter. Svarer til Vinderød (p. 1595).

Dåbskande, 1830, af tin, købt hos A. C. Dahlgreen, København³⁵, slangehankstype (sml. Kregme og Nørre Herlev p. 1570, 1950). På korpus graveret Frederik VI.s kronede monogram og på låget: »Wexøe Kirke 1830«. †*Dåbskande*. 1757 omstøbte kandestøber Frederiksen i København kirkens tinflaske⁷; der kan muligvis være tale om Friderich Friderichsen, som leverede den bevarede kande i Slangerup (p. 2061 og fig. 26).

†*Fontelåg*, udført 1752 af Jens Christensen, Farum, og malet to år senere af Hans Nielsen, Ganløse⁷. Sidste gang nævnt 1863⁶.

†*Krucifiks* blev malet 1739 af Hans Dalin sammen med pulpituret og igen 1754 af Hans Nielsen⁷.

Prædikestol, 1600—25, svarende til Måløv og i nogen grad Ballerup (DK. Kbh. Amt p. 628, 614), med himmel fra 1745 og opgangspanel fra 1748, begge dele udført af Jens Christensen, Farum⁷. Stolen er på fire fag med ret højt postament, hvis vinkelbøjede hjørnefremspring smykket af kasetteværk og et fremspringende »hætteklædt« hoved i cirkelfelt i midten (fig. 6). De smalle storfelter (fig. 5) adskilles af skiftevis kvindelig og mandlig herme, hvis glatte skaft prydes af et stort frugtbundt ophængt i bånd med kvast forneden. De nøgne figurer har korslagte arme, dog således at kvinderne med den ene hånd holder på brystet; en karakteristisk detalje er den måde, hvorpå næseborene er skåret op i de store, lige næserygge. Foroven er der flade, joniske kapitæler uden æggestav. Storfelternes arkade har omkringløbende ramme, der ligesom bueslaget smykket af lidt varieret fladsnit; i arkaden ses malede fremstillinger af evangelisterne. Gesimsfrisen brydes af knægte med englehoved over tandsnit; en tilsvarende tandsnitliste ses under kronlisten.

Den sekssidede, helt enkle *himmel* leveredes 1745 af Jens Christensen fra Farum tillige med den ottekantede pille under stolen. Tre år senere nedtog samme snedker den stejle trappe og opsatte en ny med repos, som senere er udskiftet. Den gamle trappe brugtes på tårnhvælvingen som opgang til loftet, hvor den fornyedes 1827¹⁰. *Opgangspanelet* fra 1748 er bevaret på den indvendige side, mens det udvendigt er forsynet med nyt rammeværk.

Storfelternes evangelistmalerier er regnet fra øst: »S: Mathæus.«, »S: Marcus.«, »S: Lucas.« og »S: Johannes.«, jfr. påskrift med forgyldte versaler over deres hoveder. Baggrunden er mørk men farverne i øvrigt douce: olivengrønne, gul-

Hans Stiesdal 1958

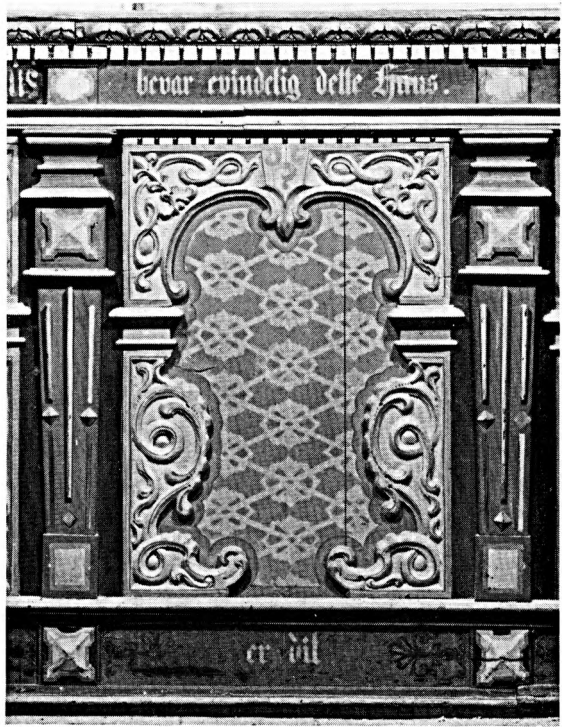
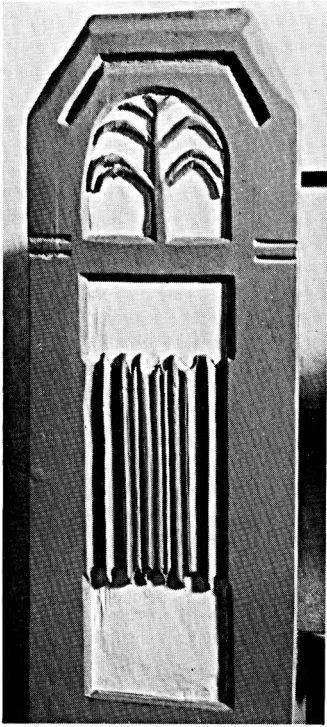
Fig. 7. Veksø. Stolegavl (p. 2422), og afsavet stolpe fra pulpitur (p. 2425).

gyldne og afbleget røde. Mathæus har gul kjortel og under den grønne ærmer med røde opslag og rød krave, samt hvidt »forklæde«. Markus er iklædt grøn dragt med gul kappe over og Lukas rød dragt med hvid kappe; Johannes' dragt er grøn med hvidt »forklæde«, som nok er kappen, der er faldet ned og holdes af en livrem. Skyggerne dannes ved hjælp af en mørkere nuance af den pågældende farve.

Stolen står med en staffering fra o. 1960 svarende til altertavlens og afstemt efter maleriernes farveholdning, med en del forgyldning på kassetteværket og gyldne frakturindskrifter på sort bund. I postamentfelterne: »Troen kommer af det Hørelsens Ord. Rom: 10«, »Høre vi ei Guds Bud saa hører Gud ei vor Bøn.«, »Gud hører de Bedende og lærer de Hørende.« og »Saa seer nu der paa hvorledes I hører til. Luc: 8«. I gesimsfrisen: »Her er Livsens Træ midt i Haven og Kundskabens Træ paa godt og ondt. Gen: 2«. I himlens glatte frise læses: »I ere ikke de som tale; Men det er Eders Faders Aand som taler i Eder. Cor: 1:2,13«³⁶.

Himlens underside er glat men ved hjælp af forskellige farver delt i felter, hvoraf det midterste er sort, de øvrige mørkegrønne, rammeværket lysere grønt.

Ved undersøgelsen 1958 fandtes spor af en staffering, formentlig den op-

L. L. 1962

Fig. 8—9. Veksø. 8. Stolegavl (p. 2422). 9. Detalje af pulpiturpanel udført 1663 af Esben Børresen, Slangerup (p. 24*24).

rindelige, med lyst rødt, helt lyst violet, sort, guld og vistnok sølv; herover lå de farver, Hans Nielsen påførte: lysere grønt, zinnober, guld, hvidt og lidt mørkere blå, samt mørk hudfarve på hermefigurerne og grønt lændeklæde. Yngst var en egetræsmaling med guld og lidt lasur, formentlig af C. Weber, København, der 1872 leverede tilbud³⁷. Ved skibets sydvæg.

Timeglas, muligvis fra 1740, af kgl. sejlmager Westphael, som leverede hovedkirkens dette år³⁸. Det firfagede timeglas i samtidigt stativ er første gang omtalt i kirkens inventarium 1764²⁴; det har bevaret de stemplede kanter, der genfindes på Hornbæk og Frederiksborg slotskirkes timeglas (p. 740, 1828), samt Christianskirkens, sidstnævnte leveret 1759 af Clemens Mikkelsen Morup (DK.Kbh.By IV, 162). Træværket rødt med forgyldning. Over prædikestolen.

Stolestaderne stammer fra forskellig tid. De ældste, som har foldeværksfyldinger og antagelig er fra 1560'erne (jfr. degnestol p. 2422), står i tårnrummets nordside, mens skibets højrenæssancestole må være fra o. 1600. Et panel opstillet langs tårnrummets vestvæg stammer fra det pulpitur, Esben snedker leverede 1663 (se p. 2424), og gavlene i tårnrummets sydside er kopier fra 1942 af nordsidens gamle, opstillet efter at orglet flyttedes til skibet. Stolenes døre fjernedes o. 1870.

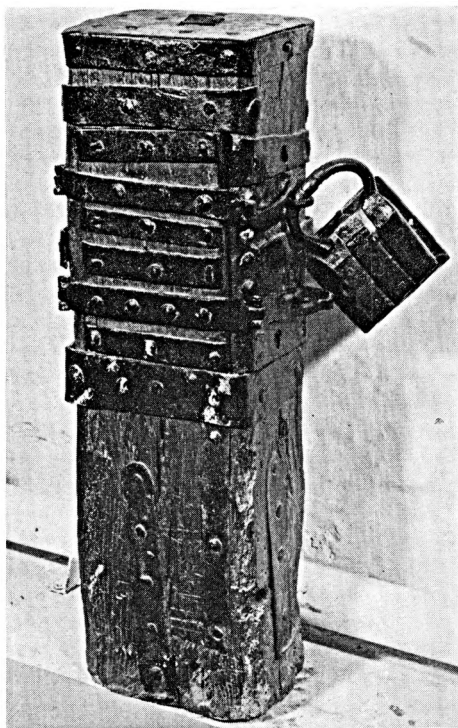

Fig. 10—11. Veksø. 10. Hjørneskab (p. 2423). 11. Pengeblok (p. 2424),

L.L.1962

De ældste gavle er kun nødtørftigt skåret, f.eks. er det felt, hvori foldeværksfyldingen sidder, kantet af skråfas på alle sider og ikke som vanligt af skråfas forneden og rundet profil på de tre andre sider, ligesom også selve skæringerne er påfaldende primitivt udført. Gavlene svarer stort set til stolestaderne i Tibirke og (†)degnestol i Slangerup (p. 1330ff., 2073) med rundbuet felt hvori foldeværk og tresidet øvre afslutning (fig. 8).

Skibets glatte gavle (fig. 7) har kanneleret, dorisk pilaster på højt postament med fladsnit; over kapitælet sidder en lidt bredere gesims, som dog ikke bærer noget. Derimod er der i plan med forsiden et rektangelfelt med fladsnit til dels svarende til pilasterpostamentets. Gavlene er vinkeldannede foroven, en ændring, der formentlig stammer fra o. 1870³⁹. De yngre ryglæn er forskellige i nord- og sydsiden, det samme gælder nordrækkens østpanel og indgangspanelerne. Bænkene er nye. 1845 blev stolene omsat, repareret og malet. Nu grønne i to nuancer med røde kannelurer på pilastrene, og røde lister.

Degnestolen er sammensat af dele fra forskellig tid. Ældst er den østvendte gavl med reliefskåret 1564 i bånd omgivet af akantusværk og med foldeværk i feltet nedenunder. Til denne gavl slutter sig et gennemsavet panel med smalle, liggende rektangelfelt over bredere stående, begge med foldeværk. På dets bagside er fastgjort et yngre pultbrædt, som mod vest støttes af en oversavet

Fig. 12. Veksø. †Orgel (p. 2426).

Hans Stiesdal 1958

gavl svarende til den østvendte. I forlængelse af panelet er anbragt en fylding fra 1700'rne, og op ad denne står den østligste stolegavl. Mod øst lukkes stolen af en dør fra 1600'rne med to kvadratiske, profilindrammede fyldinger, hvis rammetræ på siderne og forneden prydes af reliefskåret slyngbånd (sml. hjørneskab); under den yngre, fremspringende profilliste er der tandsnit og æggestavliste. Oprindelige *hængsler* og udfliget skydelås. Grønmalet i to nuancer. Østligst i mandsrækken. †*Skrifte- og degnestol* ses på Herholdts tegning (fig. 4) i koret; 1862³⁵ omtales muligheden af at fjerne dem (jfr. p. 2412).

Hjørneskab (fig. 10) fra 1600'rne, af eg, med formentlig yngre bagklædning af fyr. I den tresidede front er der to låger med profilindrammet fylding, til siderne forskelligt udformede dekorationer i rektangelfelt, som i hængselsiden er lavere end i den modstående. I de nedre felter består dekorationen af slyngbånd, i de øvre af livligt skåren bladranke. Forneden og på midten er der påsatte profillister, foroven tandsnit og æggestav under fremspringende kronliste. At skabet altid har været beregnet til at hænge på væggen viser den udskårne underkant. Siden 1946 står skabet, hvis fulde højde er 132 cm, i afrenset eg med forgyldning på de vandrette lister og med enkelt, forgyldt bladmotiv i lågernes hjørner, i den øvre ses desuden et Jesumonogram. I denne sidder en oprindelig, indvendig *lås* med samtidig *nogle*. Nedre låges lås er ligesom alle

hængsler fornyede. I skibets nordøstre hjørne. †*Skab*, 1667, udført af Espen snedker i Slangstrup, af eg, til kirkens messeklæder¹².

Pengeblok (fig. 11), nævnt i inventariene siden 1695²³. Den 87 cm høje blok, af eg, er på den øvre halvdel beslået med vandrette jernbånd; to af disse er forsynet med hængselled og lukker med stor taskelås (kun det øvre) for lem i blokkens ene side. Låget dækkes af jernplade hvori pengeslids; på den nedre del lodrette jernstivere fra 1848, da også det smalle stykke af lågets jernplade fornyedes¹⁰. Indvendig på lågen seddel, som meddeler, at blokken fandtes på våbenhusloftet, rengjordes af kirkeværgen og »noget istandsattes 1912«. I våbenhuset.

Pengetavle, en af de tre, der købtes 1845⁴⁰. Den rektangulære skuffe har profilliste foroven og det enkle rygbrædt tungeformet øvre afslutning. Mahognymalet. På søndre indgangspanel. De to andre †*tavler*, som endnu 1962 fandtes i kirken, var sortmalede med grønlig skriveskrift, på den ene: »Kirkens Tavle«, på den anden »Til de Fattige«; 1667 købtes af Espen snedker i Slangstrup en †tavle til at samle Helsingør skoles kollekt i¹². Nyere *bliksparebøsse* »Til de Fattige«. Egetræsmalet med sort antikva. På østre indgangspanel. En †sparebøsse af blik med lås er omtalt 1764²⁴.

Dørfløje. 1) Formentlig udført 1667 af Espen snedker i Slangstrup, der leverede en dør af dobbelt fyr, beslået med 200 søm¹². Den »flammerede« inder-side er fornyet i 1700-tallet og senere afhøvlet og atter beslået med søm i regelmæssige, vandrette og lodrette rækker (sml. Helsingør S. Olai, dørfløj nr. 2, p. 199). Yngre dørning. Ydersiden består af fem lodrette planker, der holdes sammen af tre oprindelige *gangjern*. I nyere tid er der uden på gangjernene slået to vandrette revler og mellem dem en skrå. Siden 1827 har døren været til at åbne udad¹⁰. Rød på ydersiden mod våbenhuset, grøn på indersiden.

2) 1738?, da trappehuset nyopførtes⁷. Flammet, blå. Til tårntrappen.

3) 1765⁷, flammeret, med lidt andre profiler end tårntrappedøren. Blå. Til våbenhuset. 1661 gjorde Espen snedker, Stenløse, en †dør »på klokketårnet«¹².

†*Pulpitur* (fig. 9). Af det pulpitur, som Esben snedker i Stenløse 1663 forfærdigede til ungdommen⁴¹, er kun brystningspanelet og en del af en af de bærende piller bevaret. I sin nuværende form består det af seks felter adskilt af halvpilastre med pålagte stave på skaftet og derover ædelstensbosse med halvcirkelindskæringer. Fyldingerne har arkader, hvis pilastre er helt opløst i bruskbarokke reliefskæringer svarende til bueslagets. Panelets postament og gesimsfrise brydes under og over pilastrene af plade med bosse (forsvundet på gesimsen). Kronliste med tandsnit under bladliste. Panelet svarer til Jørlundes korpanel, der sandsynligvis også stammer fra et †pulpitur, som Esben snedker, Slangstrup, 1661—64 leverede (jfr. p. 2272) samt til Espen Børresens pulpitur i Ganløse (p. 2468), ligeledes bevaret som panel⁴².

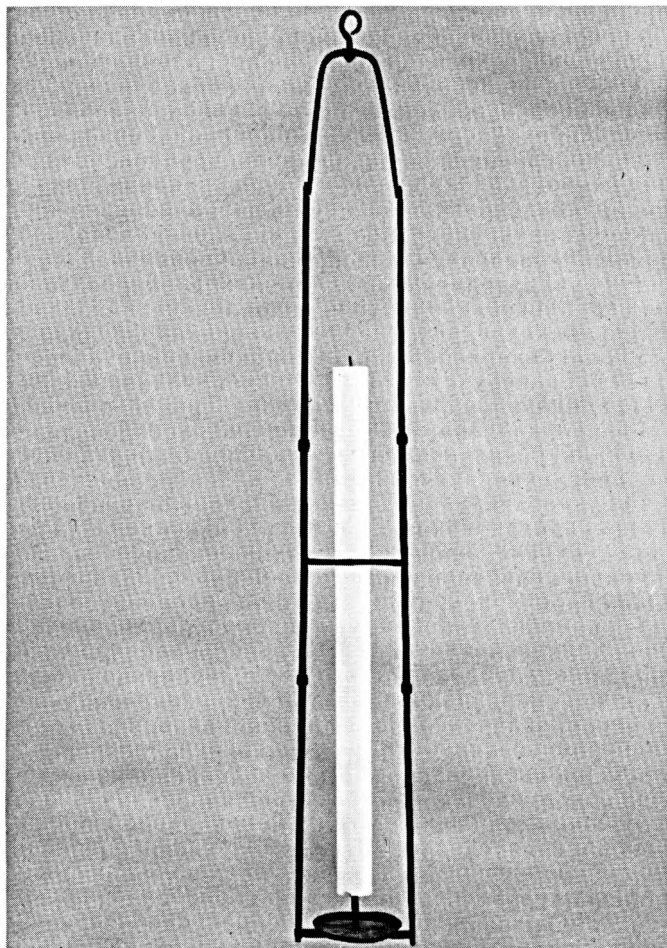

Fig. 13. Veksø. *Lyseholder (p. 2427).

N.E.1976

Nyere grå og lyseblå staffering med smalle røde striber på de barokke skærringer og skablonmønster i felterne. Friserne har gylden fraktur på blå bund⁴³, gengivende citat fra 2. Mac. 36,14.

Det er formentlig det øverste af en af de bærende piller, som er opsat ved østre indgangspanel. Dens udsmykning består af bruskbarokt fladsnit på forsiden (fig. 7). I skibets sydvesthjørne fandtes opgangen til pulpituret⁶, hvorfor det må formodes at have gået tværs over skibets vestende. Regnskabet 1767 oplyser, at afdøde Jens Christensen har udflyttet det og forøget det »med en ny fod, hammer, loft, bænke, underslag og piller« samt forandret trappen dertil. Bagefter malede Thomas Møller, Esbønderup, loftet under pulpituret og dets tre piller¹⁰; det er formentlig nedtaget i forbindelse med istandsættelserne o. 1870, da Kultusministeriet på forespørgsel 1864 intet havde mod, at det fjernedes²¹.

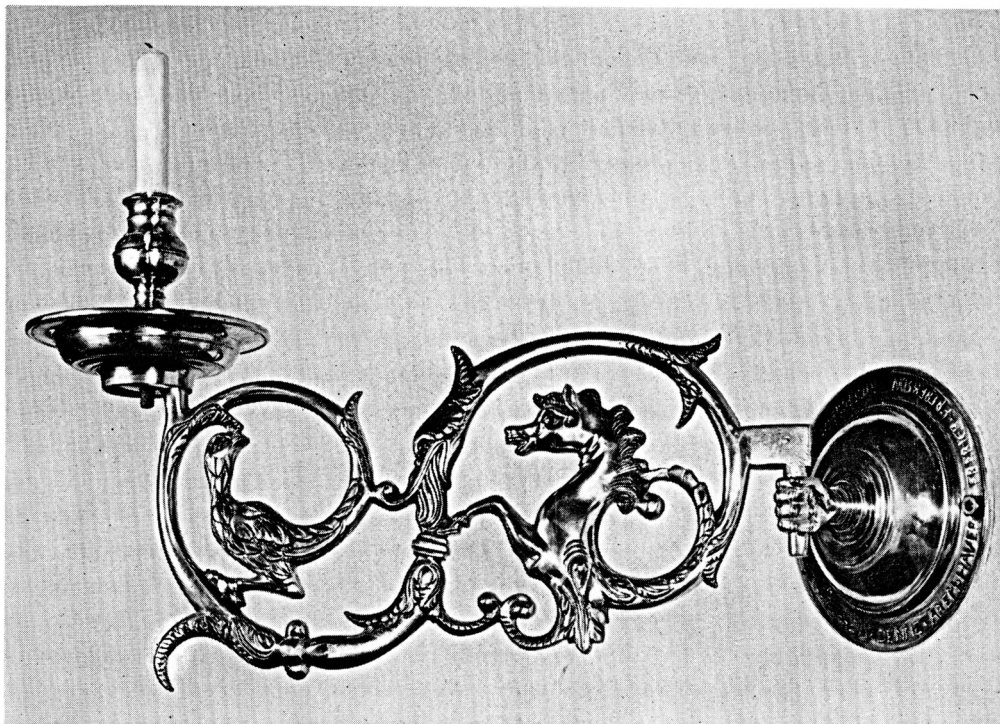

Fig. 14. Veksø. Lysearm, skænket 1637 (p. 2426).

L. L. 1962

Orgel fra 1960, bygget af I. Starup & Søn, København. Fem stemmer, et manual og anhangspedal. Façaden tegnet af arkitekt Aage Herløw. I skibets nordvestre hjørne. †*Orgel* (fig. 12), med fire stemmer, bygget 1931 af I. Starup & Søn³⁸. Façaden indeholdt rester af snitværk fra Fyrendal kirkes †orgel fra 1683 (jfr. DK. Sorø p. 1076). Den blev brændt 1960 af orgelbyggeriet, som leverede det nye orgel. Indtil 1940 i tårnrummet⁶. Inden dets anskaffelse benyttedes et †*harmonium*.

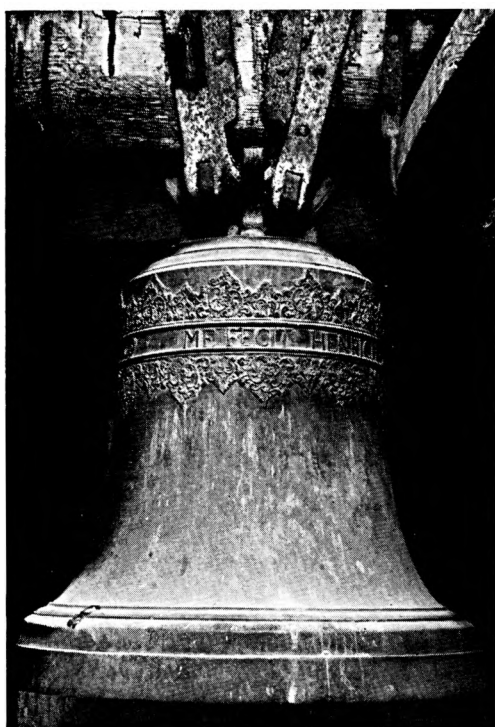
Fire nyere *salmenummertavler* til skydenumre. Hvide i lysegrøn ramme. En kasse fra 1845 til tallene står i degnestolen⁴⁴.

Præsterækketavle med profileret, buetunget, øvre afslutning. Forgyldte versaler på sort bund opregner navnene på sognepræster i Stenløse og Veksø fra 1555 til i dag. På skibets sydvæg, nær østhjørnet.

†*Kirkestævnetavle* nævnt 1863⁶.

Lysekroner, 1927³⁸.

Lysearm (fig. 14), skænket 1637, svarende til lysearm nr. 1 i Slangerup (p. 2084) og Store Fuglede (Holbæk amt). Vægpladens graverede versalindskrift lyder: »Denne arem haver Frerick F(el. E)rerekson ridefoged forerit Gvd oc temped(!) til ære 1637:«. Ved prædikestolen.

L. L. 1962

Fig. 15—16. Veksø. 15. Klokke støbt 1801 af Henrik Hornhaver (p. 2428). 16. Klokke støbt 1555. Våben tilhørende Johan de Münchhausen, biskop af Øsel og Kurland (p. 2427).

**Lyseholder* (fig. 13), middelalderlig, af smedejern, første gang nævnt i inventariet 1804¹⁰. Den enkle, men usædvanlige holder består af en flad lyseskål med lysepig, ophængt i to 105 cm lange stænger, som på midten holdes sammen af vandret led med cirkelformet hul til lyset (NM. inv. nr. 106 45)⁵².

(†)*Ligbåre*. På loftet findes rester af en ligbåre, muligvis en af de to, der 1833 stod i våbenhuset¹⁰.

Klokker. 1) 1555, af middelalderlig form. Om halsen indskrift med minuskler mellem rammelinjer og dekorative borter, og med fembladet roset eller lilje mellem ordene: »dei gra[tia] iohannes episcopus curonien et administrator oxci-ensis anno xv^eLv« (»af Guds nåde Johannes, biskop af Kurland og administrator for Øsel, år 1555«). Johan von Münchhausen var biskop af Øsel og Kurland fra 1541-59. På klokkelegemet findes bispens våben (fig. 16); det firdelte hovedskjold er Øsels, og hjerteskjoldet med en kutteklædt munk, der holder sværd i højre hånd og lygte i venstre, er familien Münchhausens⁴⁵. Hjelmfiguren er en bispehue flankeret af bispestav og sværd, hvorom huens bånd snor sig. På den modstående side af klokkelegemet sidder et støbermærke; Uldall (p. 308f. med fig. 370) henfører det til den nedersachsiske klokkestøberslægt Becker og anser støberen for at være en efterkommer af Claus Becker i Halle,

Fig. 17. Veksø. Gravramme over Rasmus Jørgensen, †1604 (p. 2428).

L. L. 1962

hvis bomærke det svarer til, blot spejlvendt og med en ekstra hage⁴⁶. Den slidte slagring smykkes med en blad bort, fire hanke af tovsnoning. Tvm. 87 cm.

Det vides ikke, hvornår klokken er kommet til Veksø. De ældste inventarier nævner slet ikke klokkerne, som først omtales midt i 1700'erne af Thurah og Hoffman⁴⁷. Muligvis er klokken allerede 1602⁴⁸ ved den påbudte aflevering sendt fra Øsel, idet øen fra 1570 styredes af en dansk statholder og fra 1583 hørte til Danmark, indtil den ved freden i Brømsebro 1645 afstodes til Sverige. Klokken er da ikke blevet omstøbt, men solgt fra kobbermøllen ved Kronborg, jfr. Christian IV.s missive 22. dec. 1617⁴⁹.

2) 1801 (fig. 15), støbt af Henrik Hornhaver ifølge den latinske indskrift med reliefversaler om halsen: »Me fecit Henrich Hornhaver Fridrichswærck anno 1801« (»år 1801 støbte H. H. Frederiksværk mig«). Over og under indskriften er der rokokotunger. Tvm. 72,5 cm. Den omstøbtes af en *†klokke*, som vejede 1 ½ skippd.⁵⁰ og er muligvis en af de to, der opregnes i inventariet 1764⁵¹.

Klokkestol, ældre end 1799, hvilket årstal findes skåret i en af bjælkerne, af fyr, krydsbåndstype, med velbevarede klokkebomme, til to klokker.

Gravminder. Gravramme (fig. 17), 1604, af eg, 217x107 cm, hver planke 17 cm bred, med fordybede, sortmalede versaler og rosetter i hjørnerne, over Rasmus Jørgensen, † 6. marts 1604. I skibets midtgang.

Gravsten. O. 1851, skolelærer Jens Hesselbek, Vexøe, † 21. sept. 1850, 80 år gl. og hustru Inger Hesselbek Steenstrup, † 20. april 1851, 81 år gl. Rødlig kalksten, 179x113,5 cm, med fordybede versaler i tværskrift. I de øvre hjørner rosetter, i bånd under indskriften bladværk. På kirkegården, vest for våbenhuset.

KILDER OG HENVISNINGER

RA. Rtk. Bygningskontoret 1782—1826. 244.11. Kommuniserede kgl. res. med bilag. — 244.69. Journal. — 244.135. Journalsager. — *Landbrugsministeriet*. Domænekontoret. Bygningsdomænejournalsager. — Div. sager vedr. kirkerne på Frborg. distrikt. — LA. *Ølstykke herreds provsti*. Korrespondanceprot. for Ølstykke hrd.s provsti og Stenløse, Sosum og Veksø sognekald 1795—1837. — *Stenløse-Veksø sognekalds arkiv*. Aa. Kirkebog 1736—1805. — B. Opladelsesbrev på Veksø kirke, præstegård, tiende o.a. rettigheder 10. juli 1551. — Liber daticus 1738—1896. — *Ved embedet*. Synsprot. 1863 ff. — Se i øvrigt arkivalier for Frederiksborg amt i almindelighed p. 30.

Nationalmuseet. Indberetninger af Sophus Müller 1875, C. A. Jensen 1919 (bygning og inventar) med tilføjelser 1962 af Vibeke Michelsen, N. J. Termansen 1945 og 1946 (forslag til og istandsættelse af skab), Åge Sørensen 1958 (forundersøgelse af inventar). Bygningsbeskrivelse ved Hans Stiesdal, inventarbeskrivelse ved Marie-Louise Jørgensen og orgel ved Ole Olesen.

Fyldige *udskrifter* af arkivalier kirken vedr. findes i NM.

Tegninger. NM. Interiør ved J. D. Herholdt 1850. — Fem blade med eksteriør, vindue og inventar ved E. Schiodte 1869 og 1875. — Plan ved Charles Christensen 1921.

Litteratur. C. Carstensen: Vigsø Sogns Historie, 1884. — Hans Blessing: Veksø Kirke, 1944.

¹ Kirken nævnes 1370 i jordebogen over det gods, der lå til Sjællands bispestol. 1397 er en præst nævnt (Repert. nr. 4162); fra o. 1551 er bevaret en overenskomst, hvorved den sidste præst oplod kirke, præstegård, tiende og al anden rettighed til Stenløse sognepræst i nærværelse af Henrik Holck (antagelig repræsenterende Helligtrekongers kapel i Roskilde domkirke) og menige sognemænd (Bjørn Kornerup i KirkehistSaml. 6. rk. III, 182ff.). — Christian I.s henlæggelse af Veksø og Veksø fang til Helligtrekongers kapel 1459 (Dipl. Christiarni primi ... Ved Hans Knudsen. Udg. af C. F. Wegener 1856, p. 107) synes ikke at have berørt sognets kirkelige forhold. ² Landebogen p. 10. ³ RA. Kultusministeriet. Journalsager 1848—1916. ⁴ August F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten, 1932, p. 124. ⁵ Kgl. Bibl. Folkemindesamlingens kartotek. ⁶ Synsprot. ⁷ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkerqsk. Sjællandske rytterdistrikters kirkerqsk. ⁸ »Afgangne Jens Christensen snedkers eftermand i ægteskabet« (note 7). ⁹ RA. Rtk. Bygningskontoret. Kommuniserede kgl. res. ¹⁰ RA. Rtk. Rev. rgsk. Amtsrqsk. Frborg. amtstue 1797—1848. ¹¹ LA. Lyng-Frborg. og Ølstykke hrdr.s provsti. Prot. over syn 1854—62. ¹² RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkerqsk. 1661—72. Ølstykke hrd. ¹³ 1869 ønskes buen over den indvendige dør fornyet enten med planker eller murværk (note 6). ¹⁴ Efter en udvidelse af vindueshullerne blev der 1827 indsat jernvinduer (note 10). ¹⁵ En regnskabsnotits 1763 nævner »et vindue på gavlen med dobbelt mur ud- og indvendig til-muret« (note 7). ¹⁶ Hjørnet muligvis ommuret 1827 (note 10). ¹⁷ Note 6. 1752 »sat jernkiler i korbuen« (note 7). ¹⁸ Note 6, jfr. Meldahls medvirken ved tårnets reparation p. 2413 og ved altertavlens anskaffelse. ¹⁹ 1738 blev graterne inde i kirken anstrøget med brunrødt, og 1744 malede Hans Nielsen, Ganløse, loftet rødt med blå lister på bjælkerne (note 7). ²⁰ RA. Rtk. 2422.529. Udskrift af kirkekassens rgsk. for Frborg. og Kronborg. 1776—79. ²¹ RA. Landbrugsministeriet. Bygningsdomænejournalsager. Sml. note 6. ²² Note 11. 1797 foreslog Peter Meyn, at apsis takkedes med bly i stedet for spån (note 9). ²³ LA. Bispearkivet. Provstebreve, indb. m.m. Ølstykke hrd. 1690—1808. ²⁴ LA. Stenløse-Veksø kirkebog 173 6—18 05 . ²⁵ RA. Landbrugsministeriet. Domænekontoret. Div. sager 1863—65 . ²⁶ Forhandlingsprot. for menighedsrådet i Stenløse 1904ff. ²⁷ Det var prof. Meldahl, der sendte regningen på 400 rdl. (note 21). ²⁸ Tidligere læstes ifølge Blessing p. 7 citat fra Matth. 11, 28. ²⁹ RA. Rtk. Bygningsadm.s kopibog 1841—50. ³⁰ Bygningsinspektør Friis indsendte overslag 1849 (note 21).

³¹ C. Carstensen: Vigso Sogns Historie p. 15. ³² Jfr. Laurits Grün: Danske Guld- og Sølvsmedes Stempler og Mærker, 1943. ³³ På bogens sidste side læses: »Prentet i Kiøbenhafn ved Melchior Marssan Anno M.DC.XXXII.« ³⁴ Jfr. tegningen i synsprot. (note 6). ³⁵ RA. Rtk. Bygningsadm. Journalsager 1782—1848. ³⁶ »Gen: 2« er fejl for 1. Mos. 2,9 og »Cor: 1:2, 13« for Math. 10, 20. ³⁷ LA. Kgl. Bygningsinsp. arkiv. Meldahl. Domænekirkerne. ³⁸ Jfr. Blessing. ³⁹ LA. Bispearkivet. Kirkesyn 1862—79. ⁴⁰ LA. Frborg. amtsstue. Kirkeresk. med inv.lister. ⁴¹ Note 12. Jfr. åbent brev af 7. aug. 1634 om indretning af pulpiturer for ungdommen. Se Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve. Udg. ved V. A. Secher, 1887—1918. ⁴² Samme snedker leverede 1668 prædikestolen til Nødebo (p. 1087). ⁴³ Stafferingen kan være fra 1739 udført af Hans Dalin (note 7). ⁴⁴ Note 40, år 1854. Samtidig anskaffedes en salmenummertavle med løse numre. 1868 ønskedes to nummertavler anskaffet (note 39). ⁴⁵ Ottdried Neubecker, Wilhelm Rentzmann: Wappenbilder Lexikon, München 1974 p. 238, gengiver Øsels våben firdelt med ørn i 1. og 4. felt, korslam i 2. og 3. Ørnen er dog ikke i flyvestilling. E. Carstensen skriver i Vigso Sogns Historie p. 14, at ørnen er Øsels våben og lammet det kurlandske bispedømme Piltens våben. ⁴⁶ Se Heinrich Otte: Glockenkunde, Leipzig 1884, p. 181. ⁴⁷ Saml. til en beskrivelse af Danmark, og Sjællands Sogners . . . Beskrivelse. ⁴⁸ Jfr. DaSaml. p. 99 og Oppe Sundby p. 2303 med flere. Se tillige E. Gribso i ÅrbFrborg. 1934 p. 59. ⁴⁹ KancBrevb. I missivet anmoder kongen lensmændene om at give de sognemænd i deres len, som vil lade støbe klokker til deres kirker, tilhold om at bestille dem hos skriveren i kobbermøllen ved Kronborg, med angivelse af, hvorledes de vil have dem med hensyn til størrelse og vægt, hvorefter de skulle få dem til samme pris, som de kunne få dem for i København og andetsteds. ⁵⁰ RA. Rtk. Bygningskontoret 1782—1826. Journalsager. ⁵¹ Note 24. Den anden klokke er nr. 1, hvis indskrift dog er forkert gengivet. ⁵² Den nærmeste parallel, som dog er større og mere kompliceret, findes i S. Marie kirke i Ystad.

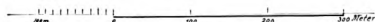
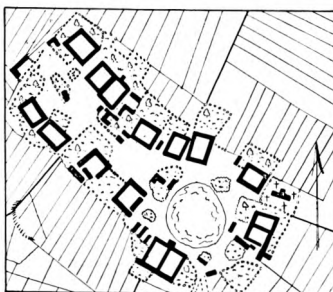

Fig. 18. Veksø. Landsbyplan 1780.